

Svenska änglar och hyenor möter tacksamma flyktingar.

Mottagningen av befriade koncentrationslägerfångar i skånsk press under året 1945.

MALIN THOR TUREBY *Linköpings universitet*

I artikeln undersöks hur, vad och hur mycket och ofta skånsk press skrev om befriade koncentrationslägerfångar under året 1945. Analysen visar att rapporteringen i den svenska pressen var mer komplex än vad tidigare forskning påvisat. Med ett lokalt perspektiv och en undersökning som fokuserar på rapporteringen över tid och i sin helhet problematiseras tidigare förklaringar om att den offentliga debatten främst engagerade sig i flyktinggrupper som potentiell arbetskraft eller som kunde omskrivas i relation till en skandinavisk offer- eller broderskapsdiskurs.

Våren och sommaren 1945 anlände evakuerade koncentrations- och arbetslägerfångar till Sverige. Tusentals flyktingar kom, först genom en expedition organiserad av Röda korset, lite senare genom en aktion administrerad av *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (UNRRA). I föreliggande undersökning analyseras samtliga artiklar och notiser, som skrevs om de befriades ankomst och möte med Sverige, i tre skånska dagstidningar under året 1945.¹ Den skånska empirin diskuteras i relation till centrala teman som framträtt i tidigare

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

1. Valet av skånsk dagspress motiveras av att flyktingarna först anlände till Skåne, men även för att rikta fokus mot hur det rapporterades om flyktingarna i en lokal kontext. De tre tidningar som valts ut för analys är *Arbetet*, *Landskrona Posten* (LP) och *Skånska dagbladet* (SkD).

Malin Thor Tureby (f. 1974) är docent i historia, verksam som lektor vid Enheten för historia/ISAK, Linköpings universitet. Av hennes senare publikationer kan nämnas "To hear with the collection: Recontextualisation and contextualization of archived interviews", i *Oral History* 2013:2 och "Swedish Jews and the Jewish survivors: The first public narratives about the Survivors in Swedish-Jewish Press", i Mats Byström & Pär Frohnert (red.), *Reaching a state of hope* (2013).

E-post: malin.thor.tureby@liu.se

svensk² och internationell³ forskning om hur olika tidningar skrev om de befriade: hur och i så fall varför judarna som grupp osynliggjordes i rapporteringen om befrielsen av koncentrationslägren, att de befriade möttes av en kompakt tystnad samt att Bernadotte-aktionen fick betydligt mer uppmärksamhet än UNRRA-aktionen i Sverige. Tidigare forskning har även tämligen enstämmigt hävdad att en förenklad nationalistisk retorik, broderskapsdiskurs eller skandinavisk diskurs avgjorde hur och vad som skrevs om flyktingarna och vilka flyktingar som blev omskrivna i pressen. Dessa undersökningar har vidare främst empiriskt grundats i klippssamlingar eller nedslag i svensk eller utländsk press, vilket medför att dessa studier generellt saknar en analys av hur många artiklar som skrevs, om det rörde sig om förstasidesstoff, artiklar eller notiser och om – och i så fall hur – rapporteringen förändrades över tid. Detta är relevant att undersöka eftersom det säger något om nyhetsvärderingen och om hur viktigt det ansågs vara att berätta om de befriades ankomst, er-

2. Mikael Byström, *En broder, gäst och parasit: Uppfattningar och föreställningar om utläningar, flyktingar och flyktingpolitik i svensk offentlig debatt 1942–1947* (Stockholm 2006); Gunilla Hultén, *Främmande sidor. Främlingskap och nationell gemenskap i fyra svenska dagstidningar efter 1945* (Stockholm 2006); Carolina Jonsson, "Lägret för fransyskor från Ravensbrück i Braås maj–juni 1945" opublicerad B-uppsats i historia, Växjö universitet 2005; Jan Karlsson, "Alla brinna av lust att få arbeta och göra rätt för sig". Polska flyktingkvinnors insatser i det halländska jordbruket 1945", opublicerad kandidatuppsats Växjö universitet 2004; Göran Leth, "Mediernas svek i skuggan av Förintelsen", i Lars M. Andersson & Mattias Tydén (red.), *Sverige och Nazityskland: Skuldfrågor och moraldebatt* (Stockholm 2007); Max Liljefors & Ulf Zander, "Det neutrala landet Ingenstans: Bilder av andra världskriget och den svenska utopin", *Scandia* 69:2 (2003) s. 209–242; Mirzeta Mehmedovic, "'1945 års befriade': En granskning av tre svenska dagstidningars rapporteringar om '1945 års befriade'", opublicerad kandidatuppsats i historia med kulturanalys, Malmö högskola 2010; Lars Olsson, *På tröskeln till folkhemmet: Baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånskt jordbruk kring slutet av andra världskriget* (Lund 1995); Malin Thor Tureby, "Swedish Jews and Jewish survivors: The first public narratives about the survivors in the Swedish-Jewish press", i Mikael Byström & Pär Frohnert (red.), *Reaching a state of hope: Refugees, immigrants and the Swedish welfare state, 1930–2000* (Lund 2013) s. 145–164; Ulf Zander, "Efterskrift", i Ben Shephard, *Befrielsen av Bergen-Belsen* (Lund 2005); Mattias Tydén & Ingvar Svanberg, *Sverige och Förintelsen: Debatt och dokument om Europas judar 1933–1945* (Stockholm 1997); Ulf Zander, "To rescue or be rescued: The liberation of Bergen-Belsen and the white buses in British and Swedish historical cultures", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *The Holocaust – post-war battlefields: Genocide as historical culture* (Lund 2006).

3. Se t.ex. Yosef Gorny, *The Jewish Press and the Holocaust 1939–1945: Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union* (Cambridge 2012); Hasia R. Diner, *We remember with reverence and love: American Jews and the myth of silence after the Holocaust, 1945–1962* (New York 2009); Antero Holmila, *Reporting the Holocaust in the British, Swedish and Finnish Press, 1945–50* (London 2011); Tony Kushner, *The Holocaust and liberal imagination: A social and cultural history* (Oxford 1994); Peter Novick, *The Holocaust and collective memory: The American experience* (London 2001).

farenheter och tillvaro vid olika tidpunkter. Föreliggande undersökning skiljer sig därför metodologiskt och empiriskt från tidigare forskning eftersom samtliga artiklar och notiser från 1945 som behandlar de befriade och mottagningen av dem i de tre utvalda tidningarna analyseras.

"Sverige det är himlen": De första artiklarna om de befriade

Redan i april anlände de första transporterna med befriade före detta koncentrationslägerfångar till Sverige. Först under maj månads första dagar började dock tidningarna att skriva om de överlevande som kom till Sverige, vilket motiverades med att tidningarna inte velat äventyra Röda korsets ansträngningar att rädda så många som möjligt.⁴

De första artiklarna handlade om de flyktingar som kom till Sverige genom den så kallade Bernadotte-aktionen. De tre undersökta skånska tidningarna publicerade sina första artiklar om de befriade den 2 maj 1945. I *Arbetet* publicerades en artikel och en notis den dagen.⁵ I notisen redogjordes kortfattat för att vad som kallas "800 frigivna krigsfångar" hade anlänt till Trelleborg. Det rörde sig om 500 män och 300 kvinnor, främst fransmän, holländare och polacker. Samtliga kvinnor skulle senare samma dag föras vidare till Falsterbo, medan männen skulle stanna i Trelleborg.⁶ I *Arbetets* första artikel "Koncentrationslägrens folk fört till Sverige" informerades främst om att Malmö hade blivit inkörsporten för "alla de stora skaror av olyckliga människor som vistats i tyska koncentrationsläger, fängelser och tukthus". I allmänna ordalag redogjordes för de stora fasor som de lämnat bakom sig och det poängterades att "ingen möda lämnas ospard för att deras tillvaro hos oss i Sverige skall te sig som en fullständig kontrast till den de tidigare tvingats föra". Vidare beskrevs flyktingarnas glädje över att vara i Sverige och den mat och godsaker som trakterats dem. Flyktingarna framställdes generellt som ett kollektiv, men det framhölls att norrmän och danskar var i bättre kondition än övriga nationaliteter. "De stod där i fören, stilig pojkare och män allesamman, och sjöng "Ja vi elsker dette land". Även skillnader

4. Svanberg & Tydén (1995) s. 398. *SkD* publicerade dock redan i slutet av april artiklar om förberedelser inför actionen samt texter om att de svenska Röda kors-transporterna hade blivit beskjutna: Se "Svensk Rödakors-transport beskjuten i nordvästra Tyskland", *SkD*, 27/4 1945, "Vellingebo blev döda vid anfall", *SkD*, 28/4 1945 och "Spårvagnsmålare måla RK-bussar", *SkD*, 30/4 1945.

5. "Koncentrationslägrens folk fört till Skåne", *Arbetet*, 2/5 1945; "800 frigivna fångar kom till Trelleborg", *Arbetet*, 2/5 1945.

6. "800 frigivna fångar kom till Trelleborg", *Arbetet*, 2/5 1945.

mellan mäns och kvinnors kondition uppmärksammades av tidningen. Om kvinnorna bland de befriade skrevs det:

Ett speciellt tragiskt inslag i dessa transporter utgör kvinnorna. Man vet ju inte riktigt vilka samhällsklasser de representerar, men så mycket är klart att även om de kommit från de allra fattigaste och sämst ställda hem någorstades i världen, hade de där icke gått omkring så illa klädda [...].⁷

Arbetets första artikel innehöll även tre bilder. En bild visar två barn. Bildtexten talar om att det rör sig om "två små polska barn till ytterlighet vanskötta och klädda i saker, som knappast kan gå under benämningen kläder". Ytterligare två fotografier åskådliggjorde de nyanlända flyktingarna. Den ena bilden föreställer en kvinnlig överste vid namn fru Nadine Huang från den kinesiska armén som i det civila uppgavs arbeta som advokat. Den andra bilden föreställer en icke yrkesbestämd och icke-namngiven norrman som bolmar på en söndertuggad pipa.⁸ I tidningens första artikel med tillhörande bilder synliggjordes således att flyktinggruppen bestod av flera olika nationaliteter, kön, åldrar som befann sig i olika fysisk och psykisk kondition. *Arbetet* påtalade också att det var mycket svårt att avgöra om flyktingarna tillhörde olika samhällsklasser, eftersom de generellt var så illa klädda. Enbart en flykting, sannolikt den enda kinesiskan bland de befriade, benämndes med för- och efternamn samt yrke.

Landskrona Postens första artikel om de befriades ankomst till Sverige publicerades på tidningens första sida den 2 maj.⁹ Dagen efter, den 3 maj, publicerades två artiklar¹⁰ varav den ena med rubriken "Sverige det är himlen" utförligt redogjorde för dem som omväxlande kallades för "gästernas" eller "de polska kvinnornas" ankomst till Landskrona. Artikeln redovisade främst Röda korsets och lottornas arbete med flyktingarna och flyktingarnas resa till och omhändertagande i Landskrona. Flyktingarna framställdes som ett kollektiv "till större delen polskor" klädda i paltor och i mycket dålig kondition. De beskrevs även som glada och tacksamma.

7. "Koncentrationslägrens folk fört till Skåne", *Arbetet*, 2/5 1945.

8. "Koncentrationslägrens folk fört till Skåne", *Arbetet*, 2/5 1945.

9. "15 000 till Sverige från tyska koncentrationsläger", *LP*, 2/5 1945.

10. "Sverige det är himlen" och "Tusentalet flyktingar med varje färja från Köpenhamn", *LP*, 3/5 1945.

Inte sågo de smala bäddarna bekväma ut för våra bortskämda blickar – men för dessa gäster som fått utstå koncentrationslägrens obeskrivbara fasor, som inte vetat vad en egen bädd varit, var det en härlig känsla att ha en egen säng.¹¹

Det framhölls att kvinnorna var tacksamma över att allt var rent, att de fick tvålar, tandborstar, kammar och nya kläder. Tillskillnad från artikeln i *Arbetet* illustrerades inte artikeln i *Landskrona Posten* med några bilder. I *Landskrona Posten* synliggjordes inledningsvis således inte att flyktinggruppen som helhet bestod av flera olika nationaliteter, kön eller åldrar. Detta berodde med all sannolikhet på att tidningen skrev om den grupp av flyktingar som kommit till orten, och denna grupp bestod främst av polska kvinnor.

I *Skånska dagbladet* publicerades tre artiklar den 2 maj 1945. I den ena artikeln ”Flyktingfloden till Sverige allt stridare”, som publicerades på tidningens framsida, berättades om att flyktingar under de senaste dagarna anlant till Sverige, men att tidningarna inte hade velat skriva något om vad som försiggått för att inte riskera den aktion som genomförts av ”svenska röda korset genom greve Folke Bernadottes förhandlingar med Himmler”. Artikeln innehåller även tre foton. Ett visar grevinnan Maj-Lis von Eickstedt-Peterswaldt¹² som välkomnas hem av sina föräldrar och syster. Ett annat foto visar att ”[...]glädjen är stor när far och son, som kommit från olika koncentrationsläger, händelsevis träffas i Malmö”. Bilden visar en man som kommer och möter ett tåg där flera män och en kvinna sticker ut sina leenden ansikten. Det tredje fotot visar den dödade svenske ambulansföraren Ringmans kista vid ankomsten till Malmö.¹³ De första bilderna som publicerades i samband med de befriades ankomst i *Skånska dagbladet* synliggjorde således primärt de svenska hjälparbetarna och det svenska hjälparbetet. Den bild som visualiserade flyktingarna visade att det fanns män och kvinnor i olika åldrar bland flyktingarna. Tidningen var den enda av den tre undersökta tidningarna som tydligt berättade om Folke Bernadottes förhandlingar med Himmler i detta sammanhang och därmed implicit antydde de

11. ”Sverige det är himlen”, *LP*, 3/5 1945.

12. Maj-Lis von Eickstedt-Peterswaldt arbetade för svenska Röda korset i Tyskland.

13. Viggo Ringman körde en av de bussar som besköts av tyskt flyg vid en transport av kvinnor från Ravensbrück i slutet av april. Ringman och flera kvinnor avled omedelbart. Se Agneta Greayer, Sonja Sjöstrand & Martin Wikberg, ”Vita bussarna. Svenska Röda Korsets räddningsaktion till Tyskland under Andra världskriget” (2000) s. 21.

svenska kostnaderna för denna hjälpaktion genom att publicera ett foto på Ringmans kista jämte foton på flyktingarna.

I likhet med *Arbetet* och *Landskrona Posten* redogjorde *Skånska dagbladet* för ungefär hur många flyktingar som kommit och väntades komma, hur transporter och mottagningen organiserats, vilka myndigheter och organisationer som var inblandade samt poängterade flyktingarnas tacksamhet över att få komma till Sverige.¹⁴ Även den andra artikeln i *Skånska dagbladet* har bilder. Det första fotografiet föreställer "en grupp fransyskor som arbetat för den tyska krigsindustrin" och det andra "polskor med ett veckogammalt barn i korgen".¹⁵ Tidningens tredje artikel redogör för ankomsten av 800 krigsfångar till Trelleborg, "till övervägande del fransmän, holländare och polacker". 300 av dessa uppges vara kvinnor. Vidare berättade SkD i artikeln att "dessa krigets offer" strålade av glädje över att ha kommit till ett fritt land och att mottagningsorganisationen fungerade perfekt.¹⁶

De första artiklarna och bilderna som publicerades i skånsk press och som introducerade de befriade för den svenska (skånska) befolkningen, presenterade gruppen som en heterogen grupp (med undantag för *Landskrona Posten* som främst skrev om polska kvinnor) bestående av män, kvinnor, barn, i olika åldrar och av skilda nationaliteter. Artiklarna syftade till att väcka sympatier och empatier hos läsarna för flyktingarna. I någon mån fick kvinnorna lite mer utrymme såväl textmässigt som bildmässigt i jämförelse med de befriade männen. Med undantag för fru Nadine Huang framställdes flyktingarna dock primärt utan namn och presenterades därför som ett kollektiv med gemensamma drag. Det som förenade dem var deras erfarenheter från rysligheterna i koncentrationslägren, dåliga kläder, undermåliga kondition och deras glädje och tacksamhet över att ha fått komma till Sverige.

"Polska flyktingar vill ha sygrejor": Nationalitet och kön i tidningarnas rapportering

Även efter det att de första artiklarna publicerats i början av maj fortsatte tidningarna att trycka artiklar, bilder och notiser som beskrev och presenterade flyktingarna för den svenska allmänheten.

14. "Svenskar evakuerades strax framför fronten", *SkD*, 2/5 1945.

15. "Svenskar evakuerades strax framför fronten", *SkD*, 2/5 1945.

16. "Två Rödakorsfartyg med 800 krigsfångar i Trelleborg i dag", *SkD*, 2/5 1945.

Sammanlagt publicerades 288 artiklar och notiser i de tre undersökta skånska tidningarna under året 1945 som på något sätt behandlade de befriades ankomst till, möte med och tillvaro i och eventuella avresa från Sverige.¹⁷ Av dessa publicerade *Arbetet* (112), *Landskrona Posten* (91) och *Skånska Dagbladet* (85). Flest artiklar och notiser (119) publicerades under maj månad. I början av maj var det även vanligt att tidningarna tryckte fler än en artikel om de befriade koncentrationslägerfångarna per dag och under hela maj månad förekom nästan alltid minst en artikel eller notis om flyktingarna i de tre undersökta tidningarna. Det relativt stora antalet artiklar och notiser tyder på ett betydande intresse för flyktingarna och deras ankomst till Sverige i den svenska offentligheten direkt efter deras anländande. Även i halländsk press väckte flyktingarnas ankomst ett stort intresse hos media.¹⁸ Mirzeta Mehmedovic har i en opublicerad kandidatuppsats kronologiskt granskat pressens rapporteringar under året 1945.¹⁹ Hon menar att samtliga tidningar rapporterade intensivt under maj månad, men att rapporterna redan i juni började avta. Mehmedovics undersökning synliggör vidare att det de skånska tidningarna skrev om förändrades över tid under 1945. Från att först ha rapporterat om Bernadotte-expeditionen och givit beskrivningar av de nyanlända flyktingarnas yttre och hälsa samt deras upplevelser i de tyska koncentrationslägren fortsatte tidningarna under augusti till oktober månad att rapportera om den svenska insatsens betydelse, flyktingarna som anlände med UNRRA-aktionen och flyktingarnas hemresor.²⁰ Rapporteringens omfattning förändrades över tid. Intresset för flyktingarna mattades av under sommaren och hösten. I juni publicerades sammanlagt 54 artiklar och notiser, i juli 43, i augusti 26, i september 13, i oktober

17. Jag har uteslutit artiklar som inte behandlar flyktingarna i sig i denna sammanställning. Det kan till exempel röra sig om artiklar om Bernadottes förhandlingar med Himmler, krigsutvecklingen, rättegångar mot ledande nazister och lägervakter osv.

18. Karlsson (2004) s. 15ff.

19. Mehmedovic skrev sin uppsats efter att jag bett intresserade studenter att skriva/göra undersökningar som gränsade till mitt då pågående forskningsprojekt: "Narrativa identiteter och intersektionalitet". Efter avslutat uppsatsarbete gav hon mig samtliga artiklar som hon hade kopierat (jag betalade kopiorna) och samlat in under uppsatsarbetets gång. Stort tack Mirzeta! Jag har dock själv också gått igenom samtliga tre tidningar och funnit ytterligare några artiklar och notiser. Mehmedovic fann sammanlagt 89 artiklar och notiser i tidningarna, medan jag fann sammanlagt 288 artiklar och notiser (inklusive de artiklar och notiser som Mehmedovic redan samlat in). Denna artikel är resultatet av min egen analys av materialet som helhet. När mina resultat sammanfaller med vad även Mehmedovic visat i sin uppsats, synliggörs detta med hänvisning till Mehmedovics uppsats i fotnoter.

20. Mehmedovic (2010).

19 i de tre tidningarna. I maj månad publicerades långa artiklar med bilder, medan det mot slutet av perioden främst rörde sig om kortare notiser. Antalet artiklar som introducerades på tidningarnas första sidor minskade också över tid, även om det jämväl under sensommaren och hösten förekom en och annan artikel eller notis på framförallt *Arbetets* första sida. Antalet artiklar och notiser ökade något i oktober igen, vilket förklaras med att i synnerhet *Arbetet* innehöll flera notiser om att si eler så många flyktingar hade avrest till sina hemländer. I november och december trycktes inte längre några artiklar eller notiser om de befriade koncentrationslägerfångarna. En möjlig förklaring till detta är att flera av dem, i alla fall de som så önskade, hade repatrierats till sina forna hemländer.

Antero Holmila hävdar att de nordiska flyktingarna fick mer utrymme, än andra grupper i svensk press, även om andra nationaliteter också omskrevs.²¹ I *Arbetet* skrevs det i början av maj om de danskar och norrmän som har räddats tills Sverige genom Bernadotte-expeditionen.²² Men det förekom även artiklar som nämnde att det fanns fransmän, spanjorer, italienare, tjecker och greker bland flyktingar.²³ *Arbetets* medarbetare besökte redan den 3 maj förläggningen på Malmö museer och beskrev sin upplevelse så här:

Man går från rum till rum men istället för tavlor och uppstoppade fåglar är golvytan till sista kvadratmetern fylld av halmmadrasser och på dem kvinnor och åter kvinnor av bortåt ett tjugotal nationaliteter. Besökaren möter ögon, som kanske för första gången såg dagens ljus vid Jangtes stränder eller vid Nilen. Unga kvinnor, gamla kvinnor, mörka skönheter, exotiska blommor, ljusa madonnor som för några år sedan vandrade fram över holländska tulpanfält, härjade, trötta kvinnor, märkta av livet bakom taggtråden. En kinesiska, en fransk prinsessa, en bondjanta från Galizien ... alla ligger de tätt bredvid varandra på sina halmmadrasser.²⁴

21. Holmila (2011) s. 48–49.

22. "Koncentrationslägrens helvete skildras av räddade interner", *Arbetet*, 4/5 1945; "Fångarna tvingades att hänga varandra", *Arbetet*, 4/5 1945.

23. "Prinsessa och kinesiska trivs gott på halmmadrass i Malmö museum", *Arbetet*, 3/5 1945; "Svältande flyktingar åt av hästspillingen", *Arbetet*, 12/5 1945.

24. "Prinsessa och kinesiska trivs gott på halmmadrass i Malmö museum", *Arbetet*, 3/5 1945.

I mitten av maj rapporterade dock *Arbetet* särskilt om polska flyktingar.²⁵ Under andra halvan av maj publicerades främst artiklar om de danska och norska flyktingarnas hemresor.²⁶ *Landskrona Posten* fortsatte att primärt benämna de befriade som kvinnor kommande från Polen. De vanligaste benämningarna var polskorna, de polska kvinnorna eller polska flyktingarna. Andra ord som användes var gäster, flyktingar och skyddslingar. I framförallt de artiklar som publicerades under maj månad och som beskrev den grupp av flyktingar som kom med Bernadotte-aktionen betonades flyktingarnas polska nationalitet. Vid några tillfällen omnämndes även andra nationaliteter, som till exempel ungerskor, tjeckiskor och österrikiskor.

Inledningsvis redogjorde *Skånska dagbladet* i jämförelse med de två andra undersökta tidningarna mest noggrant för vilka nationaliteter och hur många flyktingar med respektive nationalitet som fanns representerade bland de befriade. Tidningen framhöll också att båda könen fanns företrädade bland flyktingarna, att danskarna och norrmännen var fler än 6 000, men att även polackerna utgjorde en stor grupp på cirka 4 000 personer, varav majoriteten var kvinnor. Vidare angavs att det fanns cirka 2 000 fransmän och belgare, 400–500 holländare samt 1 200 balter. Allt som allt finns 24 nationer representerade bland flyktingarna, berättade *Skånska dagbladet*. I synnerhet fransyskor och polskor fick tämligen mycket utrymme i tidningen.²⁷ Även att de överlevande norska judarna hade frigetts uppmärksammades av tidningen i en framsidesnotis.²⁸ Medan ankomsten av en grupp befriade norrmän omnämndes i en tämligen liten och undanskymd notis i början av maj.²⁹ *Skånska dagbladet* var den tidningen som använde det mest specifika och varierade språkbruket när den rapporterade om flyktingarna. Det skrevs omväxlande om danskar, norrmän, fransyskor, fångar, flyktingar, interner eller kvinnor.

25. "Centralkartotek över polacker ordnas i Malmö", *Arbetet*, 15/5 1945; "Polska flyktingar vill ha sygrejor", *Arbetet*, 15/5 1945.

26. Se t.ex: "Hemresor för 28.000 norrmän börjar 28 maj", *Arbetet*, 16/5 1945; "Alla danskar får hem kring månadsskiftet", *Arbetet*, 17/5 1945; "Norrmännen i Malmö klara för hemresan", *Arbetet*, 19/5 1945; "4.000 danskar lämnar Skåne", *Arbetet*, 22/5 1945; "1.000 danskar, fyllda av glädje, reser hem", *Arbetet*, 28/5 1945.

27. "Fransk prinsessa bland kvinnorna på Malmöhus", *SkD*, 3/5 1945, s. 3; "Fransyskor stämde upp Marseljäsen", *SkD*, 5/5 1945; "Madonna från Czestochowa till flyktingpolacker i Landskrona", *SkD*, 14/5 1945.

28. "Internerade norska judar har frigetts", *SkD*, 3/5 1945.

29. "Glada norrmän till Malmö", *SkD*, 3/5 1945.

Det var främst nationalitet och kön, och i viss mån ålder, som användes för att beskriva och benämna flyktingarna i tidningarnas artiklar och notiser. I flera artiklar berättades att flyktingarna sjöng nationalsånger, viftade med flaggor eller tygstycken med sina hemländers färger. ”En polsk flagga lär med det snaraste komma att vaja över förläggningen sedan tyg erhållits varav den rödvita nationalflaggan kan tillverkas.”³⁰ Nationalitet användes också för att relatera flyktingarna till det förment svenska. I en artikel som handlade om hur flyktingarna fick nya kläder framställdes flyktingarna som småväxta i relation till rejäla svenskar.

Våra vanliga svenska nummer äro på tok för stora, men i varje fall fransyskorna klarade den saken utmärkt. När man inte kunde uppdriva tillräckligt med små nummer, togo de glatt emot vad som fanns, lånade tråd, nål och sax i förläggningen och började så lägga upp fållar och ta in sömmar med en händighet, som inte stod någon utlärld sömmerska efter.³¹

I citatet exemplifieras även hur stereotypiska uppfattningar om olika nationaliteter och etniciteter användes för att beskriva de befriade. De franska kvinnorna beskrevs i exemplet som särskilt duktiga i sömnad vilket kan härledas till en föreställning om Frankrike som modets hemland. Men även polskorna skildrades som duktiga sömmerskor, men då särskilt i relation till traditionella handarbeten:

Det är ju inte underligt om man längtar efter nål och tråd. Det lär ligga polskorna i blodet att hantera dessa verktyg och de äro kända för sina vackra handarbeten.³²

Det gjordes även skillnader mellan män och kvinnor när flyktingarnas yttre skulle beskrivas. Flyktingarna beskrevs generellt som mycket illa klädda vid ankomsten till Sverige, men i någon artikel påpekades att ”kvinnorna ha i någon mån kunnat fixa till även illa medfarna plagg men bland männen finns flera, som gå i fullständiga paltor.”³³ *Skånska*

30. ”Landskrona polska förläggning i radio”, *LP*, 5/5 1945.

31. ”Tusentalet flyktingar utrustades pr dag i Malmö”, *SkD*, 19/5 1945.

32. ”Landskrona polska förläggning i radio”, *LP*, 5/5 1945. Se även ”Polska flyktingar vill ha sygrejor” i *Arbetet* 15/5-1945; ”Festdag för flyktingarna”, *LP*, 11/5 1945 för kommentarer om polskornas stora intresse för handarbete. Nationalitet/etnicitet användes även i svenskjudisk press för tillskriva de räddade olika attribut och färdigheter. Se Thor Tureby (2013) s. 154.

33. ”Ny kontingent på lördagen”, *LP*, 23/7 1945.

dagbladet hävdade i en artikel att männen var mer undernärda än kvinnorna, vilket förklarades med att de "utsatts för en systematisk utmattning genom dålig och otillräcklig föda och hårt arbete samt att flertalet av männen inte hade fått några Röda-kors-paket från Sverige, vilket däremot kvinnorna fått.³⁴

Med undantag för de första artiklarna som publicerades och som tydliggjorde att det fanns flera olika nationaliteter, kvinnor, män och barn bland de befriade, beskrevs flyktingarna i synnerhet som kvinnor i de tre undersökta skånska tidningarna under 1945. Även när flyktingarna benämndes efter nationalitet gjordes detta ofta med en feminin ändelse, som exempelvis "polskorna", med undantag för hänvisningar till norrmän och danskar. Ibland kallades till och med flyktingarna enbart för "kvinnorna". I *Arbetet* och *Skånska dagbladet* publicerades bilder på såväl svenskar, som på något sätt arbetade med flyktingarna, som flyktingarna. Det förekom fler bilder på kvinnliga än manliga flyktingar. *Landskrona Posten* innehöll tämligen få bilder i jämförelsen med *Arbetet* och *Skånska dagbladet*. De bilder som publicerades i *Landskrona Posten* tenderade dessutom främst att porträttera svenska myndighetspersoner eller svenska frivilliga som arbetade med flyktingarna och i mindre grad bilder på de befriade.³⁵

Tidigare forskning har framförallt fastslagit att en förenklad nationalistisk retorik styrde hur de befriade beskrevs i svensk press. Föreliggande studie visar att nationalitet var en viktig strukturerande kategori i den skånska pressens berättelser om de befriade, men även och kanske framför allt att kön spelade en betydande roll när flyktingarna skulle skildras. Berättelsen om flyktingen 1945 var inledningsvis differentierad, men gick efter hand i riktning mot att främst framställa flyktingen som en kvinna. Under hela den undersökta perioden var dock dessa flyktingar och senare kvinnor namnlösa och saknade individuella bakgrunder, särdrag, erfarenheter, förhoppningar och drömmar. Med undantag för den enda kinesiskan och den franska prinsessan som synliggjordes

34. "Att lasta döda lindrigt arbete i koncentrationsläger", *SkD*, 4/5 1945.

35. "Hur mättas 1150 extra munnar? Flyktingorganisationen i Landskrona", *LP*, 9/5 1945. Innehåller en bild på "Förläggningsschefen pastor Westin och två damer ur det polska förtroenderådet.", "Festdag för flyktingarna", *LP*, 11/5 1945. Innehåller en bild på dr Karniols (socialrådet vid polska legationen i Stockholm) som håller tal till "sina landsmän", "Oförtröttat svenskt arbete bland f.d. fångar i Lybeck", *LP*, 15/5 1945. Innehåller en bild på grevinnan Maj-Lis von Eickstedt-Peterswaldt som enligt texten hjälpt tysksvenskor och deras barn till Sverige.

som individer beskrevs flyktingarna som ett kollektiv, som sargade människospillror vilka sakteligen återvände till livet med hjälp av den svenska hjälpen. Till viss del överensstämmer således dessa resultat med Antero Holmilas slutsatser, i synnerhet att pressen använde en förenklad nationalistisk retorik när de befriade skulle beskrivas. Holmila hävdar dock även att den skandinaviska diskursen i Sverige ledde till att primärt danskar och norrmän synliggjordes i rapporteringen i den svenska pressen. Här finns ett metodologiskt problem. I maj publicerade den skånska pressen flera artiklar om danskar och norrmän som skulle resa tillbaka till sina hemländer. Alla dessa återvändande nordbor var dock inte befriade koncentrationslägerfångar, utan många av dem var flyktingar som kommit till Sverige flera år tidigare. Tidningarna gör inte alltid skillnad mellan dessa två grupper av nordiska flyktingar, varför det vid en första anblick kan te sig som danskar och norrmän bland de befriade fick mer pressutrymme än andra nationaliteter. Med undantag för reportagen om de återvändande danskarna och norrmännen, visar föreliggande undersökning att vad och vilka flyktingar som fokuserades i pressen varierade över tid och att rapporteringen i en lokal skånsk kontext inte dominerades av den skandinaviska samtalsordningen eller broderskapsdiskursen. På lokal nivå berättades det snarare om flyktingar som kommit till orten, därmed blev det viktigare att skriva om de befriade som kvinnor och som polskor än att förhålla sig till en skandinavisk offerdiskurs eller broderskapstanke.

(O)synliggörandet av judiska flyktingar

Internationell forskning har framför allt diskuterat om judiska överlevanden osynliggjordes när befrielsen av koncentrationslägren ägde rum och huruvida det särskilda judiska lidandet och utsattheten negligerades när det som vi idag refererar till som Förintelsen beskrevs direkt efter kriget. Den amerikanske historikern Peter Novick menar att det i rapporteringen omedelbart från befrielsen sällan nämndes att judar fanns med bland de befriade eller att de hade behandlats sämst av nazisterna.³⁶ Novick förklarar detta med att majoriteten av de befriade i de läger som amerikanerna befriade inte var av judisk börd, varför de överlevande inte heller omnämndes som judar. Han framhåller också att väldigt få ame-

36. Novick (2001) s. 63–65.

rikaner visste vad som pågick i Europa under kriget eller att nazisterna specifikt och systematiskt hade försökt att mörda Europas judar.³⁷ Det samma gäller även den judiska pressen, även om de amerikanska judarna överlag var mer välinformerade än sina icke-judiska grannar på grund av den amerikanska pressens undermåliga rapportering, så innehöll inte heller den judiska pressen särskilt många rapporter av vad som höll på att hända judarna i Europa, menar Novick.³⁸

Den brittiske historikern Tony Kushner problematiserar frånvaron av judar i de samtida brittiska och amerikanska rapporterna från de befriade koncentrationslägren ytterligare. Förklaringen ligger i en liberal ideologi med nationalistiska förtecken och assimilation som ideal, hävdar Kushner. Föreställningar om engelskhet och amerikanskhet gjorde att vissa grupper betraktades som omöjliga att assimilera framgångsrikt och utgjorde därmed ett hot mot det engelska respektive amerikanska samhället och sättet att leva. Utländska judar, i synnerhet de från östra Europa, betraktades som särskilt problematiska eftersom det ansågs att de skulle föra med sig antisemitism.³⁹ Samma liberala ideologis universalistiska anspråk omöjliggjorde dessutom att judarna betraktades eller särbehandlades som en särskild grupp i den offentliga debatten om flyktingar, flyktinghjälp och senare befrielsen av koncentrationslägren. De ansågs i stället tillhöra de olika nationer som nazisterna förbrutit sig mot och efter kriget och befrielsen skulle de återvända till sina hemländer. Betoningen av flyktingarnas nationaliteter och etniska särdrag i skånsk press visar stora likheter med Kushners analys av förhållandena i Storbritannien, där han visar hur den liberala ideologins nationalistiska ansatser begränsade hur och vad som skrevs om flyktingarna. Den svenska medieforskaren Göran Leth menar att det även i Sverige fanns ett omfattande samförstånd mellan stora delar av pressen, övriga medier och statsmakterna om att undertrycka informationen om vad som hände judarna under kriget. Leth polemiserar dock med Kushner och menar att den liberala ideologin är en för enkel förklaring. Han föreslår i stället att en tilltagande antisemitism till följd av mediernas svek ifråga om information och opinionsbildning kan vara en möjlig förklaring till det

37. Novick (2001) s. 19–29.

38. Novick (2001) s. 37.

39. Kushner (1994) s. 273.

svenska folkets ringa engagemang för att rädda Europas judar.⁴⁰ Ingvar Svanberg och Mattias Tydén visar å andra sidan, gällande svensk press, att den som ville hålla sig informerad visste vad som höll på att hända åtminstone sommaren 1943. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* publicerade dessutom Hugo Valentins artikel "Utrotningskriget mot judarna" redan i oktober 1942.⁴¹

I föreliggande artikel undersöks dock inte vad tidningarna skrev om vad som hände judarna under kriget eller rapporteringen från befrielsen av lägren, utan hur det rapporterades om de befriade koncentrationslägerfångarnas ankomst och möte med Sverige. I den skånska pressen synliggjordes överlag inte explicit att judarna utgjorde en stor grupp, cirka 8 200 (eller 33 procent) av de befriade, men det förtegs å andra sidan inte heller att det fanns judar bland de anlända.⁴² Några artiklar nämner i förbigående att det fanns judar bland de befriade.⁴³ I *Arbetet* publicerades det inte någon artikel som uttryckligen talade om att det fanns judiska överlevande bland de flyktingar som kommit till Sverige, men en notis om de danska judarnas tacksamhet gentemot "Sveriges konung,

40. Leth (2007) s. 168–192.

41. Svanberg & Tydén (1997) s. 235–247.

42. Uppgifterna om hur många som räddades med Bernadotte-aktionen har varierat kraftigt. Röda korset menar att det heller aldrig klargjorts hur stor andel av dessa som var judar. I en beräkning, gjord 2000, över antalet räddade och transporterade hävdar Röda korset att 15 345 eller 15 445 (båda siffrorna förekommer i specifikationen) personer transporterades till Sverige med de vita bussarna, av dessa var 7 795 eller 7 895 (båda siffrorna förekommer i specifikationen) skandinaver och 7 550 icke-skandinaver. Det anges inte hur många personer av respektive nationalitet eller kön (det som anges är hur många från respektive befriat läger) som räddades till Sverige, med undantag för att det explicit anges att 423 danska judar räddades från Theresienstadt till Sverige. Se Agneta Greayer, Sonja Sjöstrand & Martin Wikberg, "Vita bussarna. Svenska Röda Korsets räddningsaktion till Tyskland under Andra världskriget" (2000), Bilaga: Specifikation över antal räddade/transporterade med de Vita bussarna. Det finns inte heller några säkra uppgifter om hur många personer som kom till Sverige med den så kallade UNRRA-aktionen. Uppskattningsvis brukar det dock anges att ca 10 000 befriade lägerfångar kom med dessa transporter. Sammanlagt räddades således ca 25 000 personer till Sverige under 1945 från de befriade koncentrationslägren. Hur många av dessa som var judar är också osäkert. Inga Gottfarb har gått igenom handskriften statistik från den judiska församlingens arkiv i Stockholm och menar att 3 112 judar (2 983 kvinnor och 129 män) kom till Sverige genom Bernadotte-aktionen. Vidare hävdar Gottfarb att 5 112 (3 901 kvinnor och 1 211 män) judar räddades till Sverige genom UNRRA. Enligt Gottfarbs beräkningar skulle således sammanlagt 8 224 judar räddats till Sverige med Bernadotte- och UNRRA-aktionerna. Därmed går det att fastslå att judarna utgjorde ca 33 % av de befriade lägerfångarna som kom till Sverige. Se Inga Gottfarb, *Den livsfarliga glömskan* (Höganäs 1986) s. 276.

43. "Sverige kommer att få ett legendariskt rykte", *Arbetet*, 19/5 1945; "Flyktingfloden till Sverige allt stridare", *SkD*, 2/5 1945 och "Svenskar evakuerades strax framför fronten", *SkD*, 2/5 1945; "Jag är människa och fri, fri. Flyktingar lyckliga att vara här", *SkD*, 3/5 1945.

svenska Röda korset och greve Folke Bernadotte” och en artikel om de överlevande norska judarnas ankomst till Köpenhamn publicerades.⁴⁴ Vidare beskrev en artikel i tidningen nazisternas grymma behandling av i synnerhet judarna i gettona och lägren.⁴⁵ *Skånska Dagbladet* som annars mycket noggrant redogjorde för hur många flyktingar från varje nationalitet som hade ankommit till Sverige talade inte om hur många av dem som kommit med Bernadotte-aktionen som var judar, men berättade i förbifarten att det fanns judar bland de befriade genom att nämna att ett judiskt bröllop ägt rum i Malmö ”mellan två hitkomna judar”.⁴⁶ *Skånska Dagbladet* skilde sig också från de två andra undersökta tidningarna eftersom den, under 1945, innehöll något fler artiklar och notiser om judarnas särskilt utsatta öde under kriget och Förintelsen.⁴⁷ Tidningen publicerade även en intervju med den danska överrabbinen Friediger om tiden i Theresienstadt.⁴⁸ samt synliggjorde att flera av de sjuka människor som överfördes till Sverige genom UNRRA var judar⁴⁹ och att få judar ville återvända till sina hemländer.⁵⁰ *Landskrona Posten* uppmärksamade vid ett tillfälle att majoriteten av flyktingarna på orten var av judisk börd. Detta gjordes i samband med att tidningen skrev om att 900 ungerska flyktingar hade anlant till Landskrona och att såväl en katolsk som en judisk gudstjänst hade hållits i förläggningen.⁵¹

Tidningarna som här har undersökts försummade således inte att skriva om judiska flyktingar bland de befriade, även om gruppen fick oproportionerligt ringa uppmärksamhet i relation till hur stor gruppen var och i jämförelse med vad som exempelvis skrevs om grupper som be-

44. ”Tack till Sverige då synagogan blev återinvigd”, *Arbetet*, 26/6 1945; ”5 av 700 judar överlevde deportation”, *Arbetet*, 24/5 1945.

45. ”Blodtransfusion tills offren dog. Judebarn greps i benen och slets i stycken”, *Arbetet*, 28/6 1945.

46. ”Flyktingfloden till Sverige allt stridare”, *SkD*, 2/5 1945 och ”Svenskar evakuerades strax framför fronten”, *SkD*, 2/5 1945; ”Jag är människa och fri, fri. Flyktingar lyckliga att vara här”, *SkD*, 3/5, 1945. Citat från först nämnda artikel.

47. Se t.ex. ”Internerade norska judar har frigetts”, *SkD*, 3/5 1945; ”Fredsgudstjänst i Malmö synagoga”, *SkD*, 11/5 1945; ”700 norska judars hemska öde”, *SkD*, 24/5 1945; ”Svensk varning räddning för danska judar”, *SkD*, 1/6 1945; ”Nazisterna mördade minst 80 % av judarna”, *SkD*, 9/6 1945.

48. ”Såg ca 40,000 människor åka bort i kreatursvagnar”, *SkD*, 18/5 1945; ”Norges judar bereddes ett sorgligt öde”, *SkD*, 20/6 1945; ”6 miljoner judar ha mördats”, *SkD*, 6/8 1945.

49. ”Sverige villig att ta emot ytterligare 10.000 judar”, *SkD*, 27/6 1945; ”Polisen måste skydda judinnor för uppvaktning”, *SkD*, 29/9 1945.

50. ”Judarna stanna kvar i vårt land?”, *SkD*, 20/6 1945.

51. ”900 ungerska flyktingar”, *LP*, 7/5 1945.

nämndes exempelvis "danskar" eller "polska kvinnor." Detta förfarande i den skånska pressen är i linje med hur Antero Holmila beskriver offerdiskursen i media under 1940-talet, det vill säga att offren för nazisternas handlingar främst beskrevs utifrån nationalitet. Därmed osynliggjordes även att andra grupper än judarna, som till exempel romer eller personer med funktionsnedsättning, hade drabbats av förföljelsen.⁵² Holmila menar också att det judiska lidandet kunde synliggöras i en svensk kontext (till skillnad från exempelvis i en brittisk kontext), eftersom det passade väl in med den dominerande nationalistiska berättelsen i Sverige. En berättelse som främst fokuserade skandinaviskt lidande, och i en sådan berättelse fanns det utrymme för att även synliggöra i synnerhet de norska judarnas lidande.⁵³ Föreliggande studies resultat styrker i viss mån Holmilas slutsats, att det var främst de skandinaviska judarnas lidande som fick plats i de skånska tidningarna, även om det går att framhålla att *Arbetet* i en artikel skildrade nazisternas barbari med en berättelse om hur barn, judiska barn, hade mördats på otäckast möjliga vis.⁵⁴

Den kompakta tystnaden?

De tidningar som här har undersökts innehöll även rapporter om våldet, fasorna och mordet i de tyska koncentrationslägren. I synnerhet *Arbetet*, men även *Skånska Dagbladet*, skildrade flyktingarnas upplevelser.⁵⁵ Dessa berättelser förmedlades ofta genom personer som arbetade med flyktingarna, men även såväl män som kvinnor från olika länder fick berätta främst om det hårda livet i lägren. Gemensamt för flyktingarnas berättelser är att de kan betraktas som generella vittnesbörd om nazisternas illdåd och koncentrationslägrens ohyggligheter. De beskrev de vidriga levnadsförhållandena i lägren, hårt arbete, dålig mat samt hur fångar dödades och misshandlades godtyckligt. Det rörde sig däremot inte allmänhet om personliga berättelser om vad som hade hänt den enskilda personen, varför han eller hon internerats i lägret, vad som hade

52. Holmila (2011) s. 33–35.

53. Holmila (2011) s. 46–55.

54. "Blodstranfusion tills offren dog. Judebarn greps i benen och slets i stycken", *Arbetet*, 28/6 1945.

55. "Koncentrationslägrens helvete skildras av räddade interner", *Arbetet*, 4/5 1945; "Fångarna tvingades att hänga varandra", *Arbetet*, 5/5 1945; "Vittne från Ravensbrück: nymfödda barn kvävdes genast vid födseln", *Arbetet*, 12/5 1945; "Blodstranfusion tills offren dog. Judebarn greps i benen och slets i stycken", *Arbetet*, 28/6 1945; "Fångarna opererades i experimentsyfte", *SkD*, 18/5 1945.

hämt hans eller hennes familj och vilken bakgrund han eller hon hade.⁵⁶

Vanliga förklaringar till varför forskning och debatt om Förintelsen inleddes först på 1990-talet i Sverige är att de överlevande själva inte ville tala om sina erfarenheter, men även att det fanns en allmän ovilja att diskutera antisemitism, svenskarnas relation till nazismen och den restriktiva flyktingpolitiken under 1930-talet.⁵⁷ I synnerhet diskursen om överlevandens ovilja och oförmåga att tala om vad de hade gått igenom liksom att de möttes av ointresse och tystnad har präglat vår samtida förståelse och berättelser om Förintelsen och de överlevande – liksom om de mottagande samhällena som de kom till.⁵⁸ Ingrid Lomfors skriver till exempel i boken *Judiska minnen: Berättelser från Förintelsen*:

När de överlevande från koncentrationslägren anlände till Sverige på våren och sommaren 1945 möttes de av en kompakt tystnad. Ingen frågade efter vad de upplevt. Och själva orkade de inte berätta. [...] De överlevande judarna blev en tyst generation, inte bara i Sverige utan i hela världen.⁵⁹

Analysen av de berättelser som publicerades i de svenska dagstidningarna omedelbart efter 1945 års befriades ankomst till Sverige synliggör att de ingalunda möttes av en kompakt tystnad och även att det fanns personer bland de befriade som ville och orkade berätta. I en tidigare studie av svenskjudiska tidskrifters första reportage om de judiska överlevandena i Sverige har jag även visat att de befriade fick utrymme, även i

56. Se t.ex. "Över tusen kvinnliga fångar med sista färjeturen i går", *SkD*, 4/5 1945.

57. Zander (2005) s. 233.

58. För en kritisk och mycket bra diskussion om diskurser om överlevare se Henry Greenspan, *On listening to Holocaust survivors: Beyond testimonies* (St. Paul 2010). Under senare tid har flera internationella forskare hävdad att tystnaden såväl under som efter kriget är en myt. Det som har diskuterats är framförallt den felaktiga konstruktionen om att det var tyst kring Förintelsen fram till 1960–1970-talen i såväl judiska församlingar, media, litteratur, populärkultur som forskning. Se t.ex. Beth B. Cohen, *Case Closed: Holocaust Survivors in Postwar America* (New Brunswick 2007); David Cesarani and Eric J. Sundquist, *After the Holocaust: challenging the myth of silence* (Abingdon 2012); Diner (2009). Tystnaden har således diskuterats i relation till vad som hände och rapporterades om under kriget och den pågående Förintelsen, i samband med befrielsen av lägren och mottagandet av de befriade i olika länder samt tystnaden i familjer, församlingar, media, forskning och populärkultur osv efter kriget och Förintelsen. Det som diskuteras i föreliggande artikel är främst tidigare svensk forsknings påståenden om den "kompakta tystnaden" och ointresset för de befriade lägerfångarna i samband med deras ankomst till Sverige.

59. Ingrid Lomfors, "Inledning", i Britta Johansson (red.), *Judiska minnen: Berättelser från Förintelsen* (Stockholm 2000) s. 8.

den svenskjudiska pressen, att berätta och att det fanns ett engagemang och ett behov hos det mottagande samhället att lyssna till deras berättelser omedelbart efter deras ankomst till Sverige.⁶⁰

Två stora intervju- och enkätundersökningar genomfördes dessutom strax efter flyktingarnas ankomst till Sverige, vilket indikerar att tystnad och ointresse inte kännetecknade tiden omedelbart efter ankomsten till Sverige. En enkätinsamling gjordes i Samarbetskommittén för demokratiskt uppbyggnadsarbete (SDU) regi. Kommittén delade ut ett till polska, tjeckiska, franska och holländska översatt frågeformulär vid olika flyktingförläggningar. Ett hundratal personer svarade på frågorna och delar av materialet publicerades redan hösten 1945.⁶¹ I Lund genomfördes en intervjuundersökning med cirka 500 polska överlevande. Den polske lektorn vid Lunds universitet, Zygmunt Łakociński tog tillsammans med historikern Sture Bolin initiativet till att bilda en arbetsgrupp som skulle dokumentera de överlevandes upplevelser. Svenska staten finansierade verksamheten som fick namnet Utrikespolitiska institutets polska arbetsgrupp i Lund och pågick oktober 1945–november 1946. De före detta fångarna berättade i intervjuer om sina upplevelser. Arkivet, som bland annat innehåller dessa vittnesprotokoll, finns idag på universitetsbiblioteket i Lund. Enbart ett fåtal av de intervjuade var judar.⁶² Omedelbart efter kriget och ankomsten till Sverige fanns således såväl utrymme som intresse för de befriades berättelser. Ett engagemang som inte primärt, vilket tidigare forskning hävdar, uttrycktes inom en skandinavisk eller nationalistisk diskurs, där främst nordiska överlevare fick komma till tals.⁶³

I en amerikansk kontext har Hasia R. Diner visat att de amerikanska judarna, till skillnad från vad tidigare forskning hävdar, omedelbart efter kriget engagerade sig i de överlevande liksom för att hedra minnet av de sex miljoner judar som inte överlevt.⁶⁴ Det förekom dessutom flera in-

60. Thor Tureby (2013) s. 155–156.

61. Gunhild och Einar Tegen, *De dödsdömda vittna: Enquêtesvar och intervjuer* (Stockholm 1945). Boken gavs även ut på norska ett år senare: *De dödsdömda vittner: Enquêtesvar og intervjuer* (Oslo 1946). *Landskrona Posten* nämner att boken ska publiceras, se "Svensk vit bok om fångarna i koncentrationslägren", *LP*, 16/6 1945.

62. <<http://www.ub.lu.se/roster-fran-ravensbruck>>; <<http://www3.ub.lu.se/ravensbruck/piz-presentation.pdf>> (15/12 2014) Se även Arthur Szulic, *Röster som aldrig tystnar: Tredje rikets offer berättar* (Stockholm 2005).

63. Holmila (2011) s. 46–49.

64. Diner (2009).

samlingar av berättelser och vittnesbörd, liknande de som genomfördes av makarna Tegen och Zygmunt Łakociński i Sverige, från överlevande lägerfångar runt om i Europa.⁶⁵ Frågan är således hur, när och varför föreställningen om den kompakta tystnaden och de överlevandes ovilja eller oförmåga att berätta om vad de hade gått igenom blev den rådande diskursen?

Flyktningarnas eventuella upplevelser om att de möttes av tystnad kan möjligen förklaras med att några flyktingar fick prata och komma till tals i svensk press, medan den stora majoriteten inte fick berätta om sina erfarenheter. I synnerhet de personer som kom med de första transporterorna till Sverige fick uppmärksamhet och utrymme i pressen, men efterhand avmattades pressens intresse under 1945. Koncentrationslägrens fasor och de befriade lägerfångarna blev gamla nyheter. En eller några flyktingars erfarenheter fick således representera hela den heterogena gruppens öden i svensk press, varför måhända flera av de befriade uppfattade det som att det inte fanns något intresse hos den svenska allmänheten till att lyssna på deras berättelser. Internationell forskning har visat att i synnerhet kvinnliga överlevande snart tystnade eftersom de upplevde att inte någon ville lyssna till dem.⁶⁶ En annan möjlig förklaring är att flyktingarna uppfattade att det fanns ett intresse för att höra om nazisternas brott och allmänna berättelser om vad som hade hänt och försiggått i lägren, men att inte någon var intresserad av deras personliga berättelser och öden. I en svensk kontext saknas generellt forskning om hur de överlevande och olika grupper och individer från denna heterogena grupp bemötts över tid och i olika situationer och kontexter samt hur upplevelser av omvärldens brist på intresse alternativt intresse för deras erfarenheter påverkat deras vilja, förmåga och/eller styrka att tala om vad de varit med om.⁶⁷

65. Se t.ex. Laura Jockusch, *Collect and record! Jewish Holocaust documentation in early postwar Europe* (New York 2012); Alan Rosen, *The Wonder of Their Voices: The 1946 Holocaust Interviews of David Boder* (New York 2010).

66. Se t.ex. Judith Tydor Baumel, "You said the words you wanted me to hear but I heard the words you couldn't bring yourself to say: Women's first accounts of the Holocaust" *Oral History Review* 27/1 Winter/spring (2000), s. 17–56; Dalia Ofer & Leonore J. Weitzman, *Women in the Holocaust* (New Haven 1998); Anna Reading, *The social inheritance of the Holocaust: Gender, culture and memory* (Basingstoke 2002).

67. Litteraturvetaren Anders Ohlsson har i viss mån närmat sig problematiken i "Men ändå måste jag berätta": *Studier i skandinavisk förintelslitteratur* (Nora 2002). Se även Judit Beerzman Zeligson, "Intill sjunde släktled?: Om andra generationen", i Jaff Schatz & Salomon Schulman (red.), *Auschwitz' skugga* (Eslöv 1998), s. 59–64, för en diskussion om generationsproblematiken och tystnaden inom de överlevandes familjer.

Sådan forskning erfordras för att ytterligare problematisera diskursen om tystnaden i en svensk kontext.

En motstridig rapportering

I den lokala tidningen *Landskrona Posten* förekom inte några intervjuer med flyktingarna eller berättelser från koncentrationslägren, i stället fokuserades det lokala hjälp- och flyktingarbetet. Det framställdes som synnerligen välorganiserat, framgångsrikt och gott.⁶⁸ Det skrevs bland annat om att en hustru till en polsk minister som inspekterat flera förläggningar för polska flyktingar i Sverige var "synnerligen nöjd med lägret i Landskrona, som hon förklarade var det bästa hon sett under sin inspektionsresa".⁶⁹ *Arbetet* publicerade liknande artiklar om hur imponerade UNRRA-ombuden var av hur "utomordentligt ordnat" allt var i de svenska och skånska förläggningarna.⁷⁰ I några artiklar framhölls även att de hjälpta länderna stod i skuld till Sverige⁷¹ samt att Sverige skulle få ett mycket gott rykte utomlands.⁷² Även *Arbetet* och *Skånska Dagbladet* innehöll intervjuer med personer som arbetade med flyktingarna, till exempel personal från Röda korset och läkare. Ibland förmedlade dessa artiklar vad de befriade har upplevt i koncentrationslägren⁷³, men tämligen ofta var det själva räddningsarbetet, svenska Röda korset, de svenska flyktingarbetarna, flyktingarnas och omvärldens tacksamhet⁷⁴ och den svenska vården⁷⁵ som främst stod i fokus. Liknande "tacksamhetsartiklar" och prisningar av den svenska flyktingmottagningen publicerades även tämligen frekvent i halländsk press.⁷⁶ Det förekom dock inte, i någon av de undersökta tidningarna, några intervjuer med personer från eller artiklar om de internationella hjälporganisationer el-

68. "Landskrona polska förläggning i radio", *LP*, 5/5 1945; "Hur mättas 1150 extra munnar? Flyktingorganisationen i Landskrona" *LP*, 9/5 1945; "Festdag för flyktingarna", *LP*, 11/5 1945.

69. "Festdag för flyktingarna", *LP*, 11/5 1945.

70. "UNRRA-trion i malmöläger", *Arbetet*, 5/10 1945; "UNRRA-ombud i Sverige slösar lovord på Skåne", *Arbetet*, 7/10 1945.

71. "Danmarks skuld till oss c:a 80 milj.", *LP*, 1/6 1945; "Vad vi gjort för Norge och Danmark", *LP*, 18/6 1945.

72. "Flyktingbetyg: Sverige kommer att få ett legendariskt rykte", *Arbetet*, 19/5 1945.

73. "Fångarna opererades i experimentsyfte", *SkD*, 18/5 1945.

74. Se t.ex. "Norrmän och tjecker lyckligast igår. Tacksamhet mot Sverige", *SkD*, 8/5 1945; "Vi ha två fosterland: Frankrike och Sverige", *SkD*, 25/5 1945; "Hela världen få veta sanningen om Sverige", *SkD* 8/6, 1945.

75. Se t.ex. "Babies från dödslägren återges hälsa på nybyggt Landskronasjukhus", *SkD*, 6/6 1945.

76. Karlsson (2004) s. 17.

ler judiska hjälpkommittéer som fanns på plats för att främst möta och hjälpa judarna bland de befriade.⁷⁷

Flera av artiklarna i svensk press som rapporterade om de befriade handlade således egentligen inte om flyktingarna utan om den lokala och nationella gemenskapen i Sverige. Ett arbete och en gemenskap som framställdes som homogent "svensk", i och med att internationella hjälporganisationer och svenska judar bland hjälparbetarna generellt osynliggjordes i rapporteringen. Sverige och de olika lokala orterna som avhandlades i artiklarna framställdes som alltigenom lika – som goda, trygga, vackra, lugna och rättvisa platser med trevliga, glada, ansvarsfulla invånare. Ibland användes till och med ord som "himmel" eller "himmelrike" och "änglar" för att beskriva Sverige, de svenska flyktingarbetarna och de svenska medborgarna.⁷⁸

Ett annat återkommande tema i de skånska tidningarna var berättelser om karantänsförläggningarna.⁷⁹ Syftet med dessa artiklar var att upplysa om smittorisken och få den svenska allmänheten att hålla sig borta från karantänerna. En analys av dessa artiklar visar dock även att situationen inte alltid var så problemfri som tidningarna ville göra gällande när den beskrev hur välorganiserad den svenska flyktingmottagningen och ansvarsfulla de svenska medborgarna var. Enligt några artiklar var folksamlingarna vid förläggningarna ett stort problem.

77. För forskning om internationella hjälporganisationer och de mosaiska församlingarnas flyktingkommittéer se Gottfarb (1986); Svante Hansson, *Flykt och överlevnad: Flyktingverksamhet i Mosaiska församlingen i Stockholm 1933–1950* (Stockholm 2004); Pontus Rudberg, "The politics of Jewish refugee aid and relief work in Sweden" i Byström & Frohnert (red.), *Reaching a State of Hope*. (Lund 2013) s. 80–101. Malin Thor, "Svallvågorna av katastrofen kom också till vår stad. Hjälpverksamhet inom Norrköpings mosaiska församling i skuggan av Förintelsen", i Lars M. Andersson & Karin Kvist Geverts (red.), *En problematisk relation? Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920–1950* (Uppsala 2008) s. 179–207; Malin Thor, "På tröskeln till Kalmar. Kommittén för flyktinghjälp, den mosaiska församlingen och flyktingarna i Kalmar 1945–1946", i Lars Berggren et al. (red.), *Samhällshistoria i fokus: En festskrift om arbete, migration och kultur till Lars Olsson* (Malmö 2010) s. 193–211.

78. "Sverige det är himlen", *LP*, 3/5 1945. För liknande analyser av tidningarnas rapporteringar från Göteborgs- och Stockholmsområdet se Hultén (2006) s. 183–185; se även Holmila (2011) s. 46–48; Zander (2005) s. 358–359.

79. "Smittofara från flyktingar blir effektivt bekämpad", *Arbetet*, 28/5 1945; "Flyktingförläggningar helt spärrade", *LP*, 16/5 1945; "Ny varning till allmänheten för varje förbindelse med flyktingar i karantänläger", *LP*, 22/5 1945; "Fall av fläcktyfus i Landskrona", *LP*, 23/5 1945; "Arbeterskor i flyktingläger tyfussmittade", *LP*, 23/5 1945; "Inga nya fall av fläcktyfus i Landskrona", *LP*, 26/5 1945; "Flyktingkarantäner spärrade på grund av smittofara", *SkD*, 15/5 1945; "Ett fläcktyfusfall", *SkD*, 17/5 1945; "Åtgärderna mot smittofara från flyktinglägren", *SkD*, 28/5 1945; "5 fall av fläcktyfus i Göteborg", *SkD*, 25/5 1945; "4–5 fall av tyfus bland personalen", *SkD*, 31/5 1945.

Att landskronaborna intresserat följa vad som händer och att de vid passerandet av förläggningen kasta en blick dit in – därom är inget att säga. Men det är de hänsynslöst stirrande nyfikna, de som i skaror samlar sig utanför nya skolan och hänga på avspärningarna i timvis eller trampa ned planteringarna i Stadsparken för att följa de inkvarterades rörelser, som man inte hårt nog kan klandra, En mycket stor procent av hyenorerna äro manliga – uppförandet är föga manligt.⁸⁰

Tidningarna rapporterade om hur hundratals svenskar, som ofta benämndes ”hyenor” i dessa artiklar och notiser, samlades om kvällarna för att ”glo på de stackars flyktingarna” och betedde sig ”allmänt ovärdigt”. Andra orsakade i all välmening problem genom att köpa choklad och annat godis till flyktingarna som blev sjuka av detta efter så många år av svält.⁸¹ Det förekom rapporter om unga män som var för påträngande och försökte ta sig in till kvinnorna som var satta i karantän⁸², men även ”en mängd flickor 13- och 14-års åldern äro särskilt envisa med att stå och hänga utanför staketet och göra bekantskaper, som tydligen inte alltid äro oskyldiga”.⁸³ Flickornas närvaro vid lägren ledde, enligt tidningen, till att manliga interner ständigt försökte ta sig ut till dem och lyckades med det, varför ständiga avlusningsprocedurer var tvungna att vidtas.

På liknande sätt beskrevs relationen mellan flyktingarna och lokalbefolkningen som till största delen god i Växjöregionen. Att det fanns problem även i Småland synliggjordes dock genom notiser i tidningarna om de så kallade ”fridsstörarna” vid lägren, speciellt vid de läger där kvinnor vistades. Det handlade till exempel om yngre män som kastade sand på fönstren för att påkalla kvinnornas uppmärksamhet. Något annat som framställdes som ett problem i den småländska pressen var att kvinnliga flyktingar och svenska män inledde relationer. Detta medförde att även småländska män fick genomgå den så kallade avlusningsproceduren.⁸⁴ Även historikern Lars Olsson påpekar att anledningen till att flyktingförläggningarna spärrades av främst var för att hindra spridningen av

80. ”Flera flyktingar väntas till Landskrona”, *LP*, 4/5 1945.

81. ”Hyenor”, *Arbetet*, 8/5 1945; ”Folk kring karantänerna är en plåga”, *SkD*, 16/5 1945.

82. ”Fyra malmböbor bröt sig i natt in till internerna”, *Arbetet*, 19/7 1945; ”Alltför flyktingintresserad fick böta i Landskrona”, *LP*, 29/5 1945; ”Vaktpost sköt skarpt vid ett flyktingläger”, *SkD*, 7/5 1945; ”Dumt tilltag av lundabor”, *SkD*, 31/5 1945; ”Fyra herrar ämnade leka kärleksgudar”, *SkD*, 19/7 1945; ”Karantänhyena dömd till böter”, *SkD*, 3/8 1945; ”Polisen måste skydda judinnor för uppvakting”, *SkD*, 29/9 1945.

83. ”Två interner i Trelleborg rymde igår”, *SkD*, 16/5 1945.

84. Jonsson (2005). Se även ”Två interner i Trelleborg rymde igår”, *SkD*, 16/5 1945.

smittosamma sjukdomar, men även för att skydda flyktingarna från påträngande svenskar, förhindra kärleksaffärer mellan befriade kvinnor och svenska män samt förhindra könshandel, vilket även framhölls i pressen.⁸⁵

Med undantag för dessa rapporter från karantänsförläggningarna beskrevs dock i allmänhet lägren som välordnade och fungerande. Även relationen mellan lokalbefolkningen och flyktingarna i Skåne beskrevs i positiva ordalag. Det var främst *Landskrona Posten* som skrev om direkta möten och förbindelser mellan svenskar och flyktingar. I en artikel som beskrev flyktingarnas första permission i Landskrona kunde man läsa att "[...] det var ett lyckligt f.d. Belsen-folk som drog genom stan med ivriga svenska vänner."⁸⁶ Redogörelsen byggde på en intervju med vad som kallades för den svenske "lägerkommendanten". Han berättade att:

Landskrona tog sina gäster med storm. [---] Särskilt läget vid havet fann man tjusande – men allt, allt var så underbart: kolonierna, de vackra husen och de rena gatorna – och så naturligtvis invånarna, vars vänlighet överträffat deras förväntningar.⁸⁷

Lokalbefolkningen benämndes som "vänliga" och "svenska vänner" och flyktingarna "lyckliga" och "gäster", vilket målade upp en bild av en sällskaplig och glad samvaro. Vidare poängterades även att flyktingarna skötte sig exemplariskt under permissionerna från förläggningarna och att enbart ett fåtal kom för sent tillbaka till sina förläggningar. Förseningens ursäktades dock i tidningen genom påpekandet att det rörde sig om mindre än en timme. Det betonades dock att samtliga försenade var män.⁸⁸

Arbetet och *Skånska dagbladet* innehöll inte några liknande rapporter om vänskapen mellan den skånska lokalbefolkningen och flyktingarna. *Skånska Dagbladet* publicerade däremot två artiklar som belyste att flyktingarna inte alltid var tacksamma och lyckliga över tillvaron i Sverige. I augusti rapporterade tidningen om dels ett bråk mellan "polacker" på en förläggning i Skåne, dels en händelse i Småland, där missnöjda flyktingar från lägret i Öreryd bestämde sig för att marschera

85. Olsson (1995) s. 105, se särskilt fotnot 10.

86. "Karantänstiden är nu slut för våra flyktingar", *LP*, 6/8 1945.

87. "Karantänstiden är nu slut för våra flyktingar", *LP*, 6/8 1945.

88. "Karantänstiden är nu slut för våra flyktingar", *LP*, 6/8 1945.

till Stockholm för att klaga på förhållandena. I båda fallen ursäktade tidningen flyktingarna genom att betona att det rörde sig om unga män som tillbringat större delen av sin ungdom i koncentrationsläger och som därmed inte alltid var i psykisk balans.⁸⁹ Det var således männen bland flyktingarna som framställdes som bråkiga i de fåtal artiklar som beskriver problem vid förläggningarna⁹⁰, även om detta i vissa fall urskuldades med deras uppväxt och psykiska ohälsa. I samband med bråket bland de polska flyktingarna nämndes även att det förekom missnöje med maten och att "vissa element ha svårt att rätta sig efter förordningarna."⁹¹ Missnöje med maten, ledningen på beredskapssjukhuset och i lägret samt alltför stränga förordningar förekom även i Kalmar och Braås.⁹²

Att det förekom klagomål och missnöje med den svenska lägertillvaron uppmärksammades således i den samtida pressen. En artikel i *Arbetet* omnämnde även en presskonferens efter att en "kvällstidning i Stockholm" hade publicerat vad som kallades för "sensationsartikel" som bland annat hade påtalat internernas dåliga behandling, att de spärrades in bakom taggtråd och vaktades av soldater. *Arbetet* rapporterade dock att representanter från danska, franska, tjeckiska, belgiska och polska legationen "samt rabbinen i Malmö mosaiska församling" infunnit sig vid presskonferensen och att samtliga kunde intyga att deras landsmän respektive trosfränder inte hade några som helst anmärkningar. Tvärtom:

De hade ofta i glädje kysst sina rena papperslakan när de kom hit, de förstod alla vilken risk Sverige påtog sig och förstod även att effektiva åtgärder måste vidtagas mot smittospridning. Det fanns t.o.m. de som sagt att de inte ens under normala förhållanden före kriget fått så god mat som i de svenska lägren [...]⁹³

Rapporteringen om flyktinglägren och flyktingarnas syn på sin tillvaro i Sverige kan således beskrivas som tämligen ambivalent. Å ena sidan fanns en tendens att framställa Sverige och det svenska flyktingarbetet som välorganiserat, välordnat och omtänksamt och flyktingarna som glada,

89. "Bråk bland polacker", *SkD*, 17/8 1945; "40 polacker skulle marschera till Stockholm", *SkD*, 17/8 1945.

90. Se även "Polack blev misshandlad av medinterner", *Arbetet*, 11/8 1945; "Polacker firade hemfärd med stulen sprit", *Arbetet*, 15/10 1945.

91. "Bråk bland polacker", *SkD*, 17/8 1945.

92. Jonsson (2005); Thor (2010) s. 198–200.

93. "Sverige kommer att få ett legendariskt rykte", *Arbetet*, 19/5 1945.

skötsamma och tacksamma. Å andra sidan var ett återkommande tema problem med folksamlingar vid lägren samt att det fanns ett missnöje bland flyktingarna gällande maten och de regelverk som praktiserades i lägren. I de artiklar där flyktingarna framställdes som problematiska och bråkiga, framhölls att det rörde sig om unga män, med psykiska besvär efter vad de hade varit utsatta för. Även när den svenska befolkningen beskrevs som problematisk i relation till flyktingarna var det i synnerhet de unga männen, även om det förekom någon notis om envisa unga svenska flickor också, som framställdes som ohyfsade och ouppfostrade i sin nyfikenhet och närgångenhet gentemot de kvinnliga flyktingarna. Överlag lades dock skulden på de unga svenska männen för den otillåtna kontakten mellan flyktingarna i karantän och den svenska befolkningen. Negativa berättelser om flyktingarna och flyktingmottagningen handlade således om den svenska befolkningens, i synnerhet de svenska männens, fräcka eller otillbörliga beteende visavi flyktingarna.⁹⁴ Berättelser om missnöjda och bråkiga unga män var likväl de enda tillfällen när männen bland flyktingarna synliggjordes explicit i tidningarna, liksom att det faktiskt fanns personer som mådde mycket psykiskt dåligt på grund av vad de genomlevt under kriget. Annars beskrevs flyktingarna främst och generellt som glada, skötsamma och tacksamma kvinnor i den skånska pressen.

UNRRA-aktionen i skuggan av Bernadotte-aktionen?

I slutet av juni och början av juli 1945 kom ytterligare cirka 10 000 befriade koncentrationslägerfångar till Sverige. Denna aktion kallas vanligen för UNRRA-aktionen, eftersom den genomfördes efter en förfrågan från *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, UNRRA. UNRRA grundades i slutet av 1943. Det var ett FN-organ med huvuduppgift att ta hand om hjälp- och återuppbyggnadsarbetet efter att kriget var slut.⁹⁵ Historikern Mikael Byström skriver att när personerna som kom till Sverige genom UNRRA beskrev tidningarna noggrant dessa illa medfarna, dödssjuka, utmärglade människor som varit offer för de tyska koncentrationslägren. Byström menar att med tanke på den goodwill som aktionerna borde generera vore det rimligt att dessa personer omtalades flitigt i svensk press och riksdag. Istället

94. Se även "Chaufför stal från flykting", *SkD*, 17/5 1945.

95. Kim Salomon, *Refugees in the cold war* (Lund 1991) s. 39.

diskuterades denna flyktinggrupp endast i ett fåtal inlägg efter själva ankomsten, hävdar Byström.⁹⁶

Skånska Dagbladet publicerade redan i mitten av maj en liten fram-sidesnotis om att tiotusen "sjuka slavarbetare" skulle komma till Sverige efter förhandlingar mellan UNRRA och regeringen. Även *Arbetet* rapporterade om dessa förhandlingar.⁹⁷ Annars började generellt de skånska tidningarna att rapportera om den så kallade UNRRA-aktionen i slutet av maj och under juni månad. Det var primärt kortare artiklar och notiser utan bilder som redogjorde för hur många flyktingar som väntades komma, redan hade ankommit med olika båtar samt vilka nationaliteter som fanns bland flyktingarna. Det rör sig primärt om kortfattade notiser.⁹⁸ Mikael Byström presenterar ett antal förklaringsförsök till varför det, enligt honom, var relativt tyst om UNRRA-aktionen i svensk press. Han föreslår att en orsak kan ha varit rädslan för en uppblommande antisemitism, eftersom gruppen i huvudsak bestod av judar, varför man kan ha resonerat kring att det vore bäst med mindre uppmärksamhet. Byström framhåller även att gruppen främst bestod av kvinnor, till skillnad från tidigare flyktinggrupper. Intresset skulle därmed kunna ha varit mindre, menar Byström. Vidare hävdar han att tidigare forskning

96. Byström (2006) s. 119.

97. "10.000 sjuka slavarbetare till Sverige", *SkD*, 18/5 1945; "10.000 tvångsarbetare väntas nu till Sverige", *Arbetet*, 18/5 1945.

98. "1.000 fångar till Trelleborg", *Arbetet*, 28/5 1945; "Malmöhus län får nu mottaga 7.500 f.d. fångar", *Arbetet*, 8/6 1945; "Första Lübeck-fartyget gick från Malmö idag", *Arbetet*, 21/6 1945; "Skåneförläggningar rustade för 5.000 sängliggande och 5.000 uppgående", *Arbetet*, 22/6 1945; "Nya flyktingar tidigast söndag", *Arbetet*, 30/6 1945; "Nya grupper f.d. fångar kom igår", *Arbetet*, 5/7 1945; "Ny kontingent flyktingar till Lund", *Arbetet*, 7/17 1945; "UNRRA-trion i Malmö-läger", *Arbetet*, 5/10 1945; "UNRRA-ombud i Sverige slösar lovord på Skåne", *Arbetet*, 7/10 1945; "Ytterligare 10.000 f.d. tyska fångar hit", *LP*, 2/6 1945; "Krigsfångarna hit efter midsommar", *LP*, 8/6 1945; "I barmhärtighetens tjänst", *LP*, 12/6 1945; "Rönnskär och Karskär utrustas i Landskrona", *LP*, 13/6 1945; "500 Landskronabäddar på RK-fartyg", *LP*, 20/6 1945; "1000 föräldralösa överföra till Sverige. 5 000 sängliggande fd Belsenfångar", *LP*, 22/6 1945; "Första flyktingkontingenten av de väntade 10 000", *LP*, 28/6 1945; "Unga flickor med ansikten som 40-åringar", *LP*, 2/7 1945; "240 Belsenoffer med Karskär till Helsingborg", *LP*, 6/7 1945; "Ytterligare 2000 fångar väntas hit", *LP*, 14/7 1945; "Kronprinsessan Ingrid kom med 130 fd fångar", *LP*, 14/7 1945; "360 f.d. Belsenfångar anlände igår till Landskrona", *LP*, 17/7 1945; "Ny kontingent på lördagen", *LP*, 23/7 1945; "De 10.000 fångarna komma om 14 dagar", *SkD*, 2/6 1945; "Karskär" gick idag; tio resor Malmö-Lübeck", *SkD*, 21/6 1945; "Första båten från Lübeck hit på måndag", *SkD*, 23/6 1945; "3500 sjuka till Malmö från Lübeck", *SkD*, 25/6 1945; "Sverige villig att ta emot ytterligare 10.000 judar", *SkD*, 27/6 1945; "Matfriska f.d. fångar från Lübeck", *SkD*, 28/6 1945; "450 flyktingar till Malmö", *SkD*, 29/6 1945; "I Lübecks Cambraikaserner samlades de internerade", *SkD*, 29/6 1945; "Flyktingarna sydde själva sina kläder", *SkD*, 5/7 1945; "Två flyktingbåtar till Malmö igår", *SkD*, 9/7 1945; "Ytterligare 2000 hit genom UNRRA", *SkD*, 14/7 1945; "Kastellholm till Malmö med 150 barn", *SkD*, 27/7 1945.

visat att man främst engagerat sig i grupper som kunnat användas som arbetskraft. UNRRA-gruppen var knappt en sådan grupp och därmed riskabel att uppmärksammas, hävdar Byström, eftersom det hade kunnat leda till en xenofobisk och antisemitisk debatt om det uppfattades som att kvinnorna inte gjorde rätt för sig. Ytterligare ett tolkningsalternativ är att UNRRA-gruppen primärt bestod av utomnordiska judar. När de före detta koncentrationslägerfångarna kom till Sverige var det en del i ett internationellt samarbete som ur svensk synvinkel skulle leda till ett bättre anseende. Men ytterligare mål eller nyttoaspekter, som de framtida nordiska relationerna, kunde inte knytas till denna grupp, varför de gavs mycket liten uppmärksamhet, föreslår Byström.⁹⁹

Jag har prövat Byströms hypoteser på de skånska tidningarnas rapportering och menar att de i vissa fall inte stämmer och i andra fall möjligen kan ha visst förklaringsvärde. För det första vill jag hävda att det inte var tyst om UNRRA-aktionen i den skånska pressen som här har undersökts. Förvisso publicerades inte lika många intervjuer med, bilder på eller berättelser om vad dessa flyktingar hade varit med om, men det trycktes ett 30-tal artiklar och notiser om actionen och mottagningen i Sverige.¹⁰⁰ Att tidningarna inte skulle skriva om UNRRA-gruppen därför att den primärt bestod av kvinnor och personer som var icke-nordbor vederläggs av det faktum att tidningarna under hela den undersökta perioden främst skrev om flyktingarna som kvinnor med vitt skilda nationaliteter. *Landskrona Posten* skrev till exempel om de polska och ungerska kvinnorna som var förlagda på orten. I viss mån går det även att ifrågasätta, eller i alla fall problematisera, hypotesen om att det inte skrevs om judar på grund av en rädsla för antisemitism. De skånska tidningarna innehöll nämligen några artiklar som förvisso inte handlade om judiska flyktingar per se, men som belyste att det fanns judar, som inte primärt framställdes som skandinaviska judar, bland flyktingarna. Dessa fåtaliga, ofta indirekta omnämningarna av förekomsten av judar bland de befriade, kan dock möjligen betraktas närmast som oavsiktliga. En av mycket få artiklar som fokuserade på individers, från den heterogena UNRRA-gruppen, upplevelser, och som publicerades i *Arbetet* handlade emellertid bland annat om en judisk familj som befriats från

99. Byström (2006) s. 111–121.

100. Se denna artikel fotnot 97 och 98.

Belsen. Artikeln innehöll även ett foto på familjen.¹⁰¹ Det är likväl vanskligt att utifrån vare sig förekomsten eller frånvaron av rapportering om den stora gruppen judar bland de befriade att sluta sig till de eventuella motiven. Det är således möjligt att tidningarna valde att inte skriva om utomnordiska judar på grund av en rädsla för antisemitism.

Byströms hypotes att man främst intresserat sig för flyktingar som kunde användas som arbetskraft kan också diskuteras. De undersökta skånska tidningarna publicerade sammanlagt 288 artiklar och notiser om de befriade koncentrationslägerfångarna, ett trettiotal av dessa texter handlade om UNRRA-aktionen och de personer som kom till Sverige med den. Flyktingarna, som kom med såväl Bernadotte- som UNRRA-aktionen, fick således ett stort utrymme i den skånska pressen, trots att de främst framställdes som sjuka och svaga och inte primärt som potentiell arbetskraft. I de tidningar som jag har analyserat diskuterades knappt flyktingarna som arbetskraft, men i de artiklar som dryftade flyktingarna som möjlig arbetskraft, fanns det en tendens hos tidningarna att framställa flyktingarna, såväl de som kom med Bernadotte- som UNRRA-aktionen, som skötsamma, flitiga, arbetsvilliga och som en tillgång för den svenska arbetsmarknaden.¹⁰² Liknande resultat finns även från tidigare forskning, som belyser att även tidningar i Halland och i Göteborgsområdet framställde flyktingarna som framförallt arbetsvilliga och skötsamma.¹⁰³ I Lars Olssons undersökning framstår dock rapporteringen i halländsk och skånsk press om flyktingarnas arbetsvilja som något mer kluden. Olsson skriver att den skånska pressen rapporterade om polska flyktingar som deltog i arbetet på betfälten i södra Skåne. Han hänvisar dock även till en artikel där man hade förklarat för kvinnorna att "den som vill äta också måste arbeta" samt att bönderna inte tänkte ge de polska kvinnorna några förmåner om de inte presterade något. Olsson nämner även en artikel som rapporterade om att judiska flyktingar hade motsatt sig underbetalt arbete på betfälten. Rapporteringen om incidenten gjordes med antisemitiska undertoner

101. "Döda människors hår flöt i fångars kaffe", *Arbetet*, 19/10 1945.

102. "Polska flyktingar vill ha sygrejor", *Arbetet*, 15/5 1945; "Flykting i malmöindustri lär långsamt men villigt", *Arbetet*, 7/9 1945; "Inga arbetare till betfälten", *LP*, 19/5 1945; "Brist på arbetskraft då danskar och norrmän for", *LP*, 4/7 1945; "Polsskor, balter, metallarbetare räddade betorna", *SkD*, 15/7 1945; "Flyktingar vill gärna ha arbete", *SkD*, 24/7 1945; "Undervisning och utbildning åt flyktingarna", *SkD*, 30/7 1945.

103. Hultén (2006) s. 184–185; Karlsson (2004) s. 19.

och enligt artikelns undertitel skulle flyktingarna ha ansett att jordbruksarbete var för simpelt för judinnor.¹⁰⁴

Påståendet att Bernadotte-aktionen fick mer uppmärksamhet än UNRRA-aktionen i den svenska offentligheten och varför det var så måste således problematiseras. Hänsyn måste tas till om det är vad som skrevs om själva aktionerna i sig som ska undersökas eller om det är vad som skrevs om personerna som kom till Sverige genom de båda aktionerna. Om det är det sistnämnda som ska diskuteras vill jag föreslå ytterligare två hypoteser eller möjliga tolkningar till dem som Byström föreslagit. För det första kanske det var så att det inte skrevs om UNRRA-aktionen i samma utsträckning därför att det var gamla nyheter? Tidningarna hade redan skrivit om koncentrationslägrens fasor, flyktingarnas tacksamhet och den svenska flyktingmottagningens förträfflighet varför det inte längre fanns något nyhetsvärde i liknande reportage. För en svensk allmänhet spelade det sannolikt inte någon roll om de befriade hade kommit med den ena eller andra aktionen till Sverige? Svenskarna hade redan läst om koncentrationslägrens fasor och därmed fanns det inte någon anledning att upprepa vad som skulle kunna ha uppfattats som samma berättelser ännu en gång. Därför kanske tidningar främst fylldes med korta notiser om att si eller så många flyktingar hade anlät? Detta problematiserar ytterligare föreställningen om att de befriade möttes av kompakt tystnad och att ingen ville höra eller lyssna till deras berättelser. Omedelbart efter de första gruppernas ankomst till Sverige fanns en nyfikenhet och en vilja att lyssna och höra om vad flyktingarna gått igenom, men för de grupper som kom senare fanns inte längre några nyfikna åhörare, svenskarna hade redan läst och hört om lägren och kanske hade intresset från den svenska allmänheten svalnat?

Återvändande och tacksamma flyktingar

Flera artiklar om flyktingarnas avresor till annan ort och hemresor publicerades i de skånska tidningarna under hela den undersökta perioden. Ett genomgående tema är att flyktingarna inte lämnade orten eller Sverige med ett glatt hjärta, utan att de motvilligt skildes från nyvunna vänner.¹⁰⁵

104. Olsson (1995) s. 120, 122–123, 130.

105. "En del polska flyktingar ha lämnat Landskrona", *LP*, 14/5 1945; "Flyktingarna har nu lämnat Landskrona", *LP*, 29/5 1945; "Flyktingarna lämna Landskrona. Skolorna iordningsstäl-las snart", *LP*, 7/8 1945; "Avsked med polska vänner", *LP*, 8/10 1945.

Liknade artiklar om flyktingarnas återresor trycktes även i småländska dagstidningar. Flera av dessa artiklar beskrev flyktingarna som mycket tacksamma, men även omtyckta av ortsbefolkningen som tog ett sorgsamt farväl.¹⁰⁶ Samtliga tre undersökta tidningar innehöll åtskilliga artiklar och notiser om flyktingarnas återresor till sina olika hemländer.¹⁰⁷ Generellt framställdes flyktingarnas hemresor som efterlängtrade, självklara och oproblematiska.

Vi skall aldrig glömma Sverige, hur vi mottogs här och under månader fått återhämta oss efter våra svåra upplevelser. Nu återvänder vi till vårt kära fosterland, men så länge vi lever ska vi ha Sverige och det svenska folket i tacksamt minne.¹⁰⁸

Artiklarna betonade även flyktingarnas tacksamhet gentemot Sverige, hur många svenskar som hade kommit för att vinka av dem, hur välfödda flyktingarna blivit samt deras längtan hem och deras vilja att hjälpa till att bygga upp sina hemländer.

Polackerna reser hem till sitt land i god fysisk form och mycket välekiperade. Man kan icke annat än förundra sig över att de på så relativt

106. Jonsson (2005).

107. Här finns ett metodologiskt problem som tidigare nämnts. I maj finns det flera artiklar om återvändande danskar och normän. Alla dessa återvändande nordbor var dock inte från befriade koncentrationsläger, utan många av dem var flyktingar som kommit till Sverige flera år tidigare. Tidningarna gör inte alltid skillnad mellan dessa två grupper av nordiska flyktingar. "Hemresorna för 28.000 normän börjar 28 maj", *Arbetet*, 16/5 1945; "Alla danskar far hem kring månadsskiftet" i *Arbetet*, 17/5-1945; "Normmännen i Malmö klara för hemresan", *Arbetet*, 19/5 1945; "4000 danskar lämnar Skåne", *Arbetet*, 22/5 1945; 1.000 danskar, fyllda av glädje, reser hem", *Arbetet*, 28/5 1945; "Snart hemresa för belgierna", *Arbetet*, 5/7 1945; "Samtliga friska franska fångar åter i hemlandet", *Arbetet*, 29/8 1945; "Polacker samlas idag i Malmö för hemfärden", *Arbetet*, 4/10 1945; "Glada polacker återvänder hem i god kondition", *Arbetet*, 5/10 1945; "Polackernas avskedstack sades med vackra sånger", *Arbetet*, 6/10 1945; "Polackernas hemresa i dagens eko", *Arbetet*, 6/10 1945; "Ingrid har startat ny Gdynia-resa", *Arbetet*, 9/10 1945; "1.079 polacker har återvänt", *Arbetet*, 11/10 1945; "Polackerna får avskedsgävor", *Arbetet*, 11/10 1945; "Polacker reser hem", *Arbetet*, 11/10 1945; "Avskedsfest för danskar och normän", *LP*, 26/5 1945; "Norges Tysklandsfarare åter hemma", *LP*, 28/5 1945; "Landskrona stads avskedshögtid för nordiska gäster", *LP*, 28/5 1945; "Franska fd krigsfångar hem med Drottningholm", *LP*, 16/6 1945; "De belgiska flyktingarna på väg hem", *LP*, 29/6 1945; "Känner ni igen dem?", *LP*, 6/7 1945; "Belgarna tacka Sverige vid hemresan", *LP*, 6/7 1945; "Första danska gruppen fångar återvändande igår", *SkD*, 17/5-1945; "Sverigedansarnas hemfärd började idag", *SkD*, 25/5 1945; "500 danskar med eftermiddagsfärjan igår", *SkD*, 29/5 1945; "Första engelska flyktingarna från Malmö idag", *SkD*, 26/5 1945; "Blott 500 danskar reste hem igår", *SkD*, 30/5 1945; "Litet över 400 danskar avreste från Malmö idag", *SkD*, 31/5 1945; "Första franska planet här; fångar flyga hem", *SkD*, 20/6 1945; "60 fransmän ha lämnat Sverige", *SkD*, 19/7 1945.

108. "Vi ska aldrig glömma Sverige", *SkD*, 6/10 1945.

kort tid hunnit bygga upp sin fysik. När man nu såg dem välnärda och med frisk ansiktshy föreföll det svårt att fatta att de upplevat koncentrationslägrens namnlösa fasor.¹⁰⁹

Det förekom dock även några, om än mycket få artiklar, om de personer som faktiskt inte ville återvända och därför stannade i Sverige.¹¹⁰ Det fanns flera olika anledningar för personer att inte vilja resa tillbaka, rädslan för de politiska förhållandena i hemlandet, avsaknad eller brist på kontakt med familj eller vänner.¹¹¹ Andra valde att stanna i Sverige eftersom de hade träffat en svensk man eller kvinna och blivit förälskade.¹¹²

Åtskilliga personer av judisk börd ville sannolikt inte återvända på grund av rädslan för antisemitism i sina forna hemländer eller en önskan om att istället få resa till Palestina och baltiska flyktingar ville inte återvända hem till sina av Sovjet ockuperade hemländer.

Detta dryftades indirekt i *Skånska dagbladet* i en ledare med rubriken "Våra flyktingsproblem". I ledaren diskuterades det förmenta problemet med att de tyska judar som befunnit sig i Sverige under kriget ansökt om att beviljas svenskt medborgarskap. Författaren menade att det förvisso enbart rörde sig om cirka 3 000 personer, men om deras förfrågan skulle beviljas skulle ett farligt prejudikat kunna skapas. Ett prejudikat som även skulle leda till att "de till många tusental uppgående polska judar, som Röda korset transporterat hit" också skulle söka svenskt medborgarskap eftersom de sannolikt inte ville återvända till "det starkt antisemitiska Polen". Ledaren framhöll att det knappt existerade någon antisemitism i Sverige, men undrade om det skulle förbli så "om våra städers köpmannakårer inom loppet av de närmaste åren kommer att utökas med ett eller flera tiotusentals polska judar?" Därför borde de tysk-judiska flyktingarnas anhållan om svenskt medborgarskap avslås.¹¹³

Ledaren i *Skånska Dagbladet* ger uttryck för det som den brittiske historikern Tony Kushner skulle kalla för den liberala ideologins assimilationistiska ideal. Där vissa grupper, i synnerhet judar från öst, ansågs

109. "Polackernas avskedstack sades med vackra sånger", *Arbetet*, 6/10 1945.

110. "Sex polacker hoppade överbord från Kronprinsessan i hamnen", *Arbetet*, 20/10 1945.

111. För en diskussion om i synnerhet (icke-judiska) polska kvinnors beslut om att återvända eller inte till Polen se Wirginia Bogatic, *Exilens dilemma. Att stanna eller att återvända. Beslut i Sverige av polska kvinnor som överlevde KZ-lägret Ravensbrück och räddades till Sverige 1945–1947* (Växjö 2011).

112. Jonsson (2005).

113. "Våra flyktingsproblem", *SkD*, 22/5 1945.

omöjliga att assimilera. Hans uttalanden skulle dock även kunna tolkas enligt Göran Leths tes om en tilltagande antisemitism till följd av medias bristande rapporteringar om de europeiska judarnas öde. Huruvida Kushners eller Leths tes ger den korrekta förklaringen ter sig som en fråga om hönan eller ägget. Konkluderas kan dock att judarna generellt inte synliggjordes i artiklar om återvändande utan inkluderades i de olika nationalitetsgrupper som skulle återvända till sina hemländer, det vill säga i linje med den förenklade nationalistiska retorik som ofta strukturerade berättelserna i svensk press. Judarna var dock även den enda grupp bland de befriade som pekades ut som problematisk, i den här undersökta skånska pressen, om den skulle välja att stanna i Sverige – med motiveringen att den därmed skulle väcka antisemitismen till liv även i Sverige. En tanke som rådde även under kriget och som i viss mån påverkade hur den svenska flyktingpolitiken utformades och praktiserades i relation till judiska flyktingar.¹¹⁴ Det bör dock framhållas att ovan nämnda ledare var den enda text i de undersökta skånska tidningarna som diskuterade detta.

Avslutande diskussion

Föreliggande undersökning har kronologiskt och tematiskt analyserat samtliga artiklar som skrevs om de befriade koncentrationslägerfångarnas ankomst och möte med Sverige i tre skånska dagstidningar under året 1945. Den skånska empirin har diskuterats i relation till centrala teman som framträtt i tidigare svensk och internationell forskning om rapporteringen om just denna grupp.

Undersökningen visar att det finns generella drag, men även nationella och lokala avvikelser i hur och vad tidningarna rapporterade om. Ett tämligen stort antal artiklar publicerades i skånsk press under 1945, vilket tyder på ett betydande intresse för flyktingarna i den svenska offentligheten direkt efter deras ankomst. Flera av dessa artiklar publicerades under maj månad 1945, vartefter intresset avmattades, vilket delvis kan förklara flyktingarnas eventuella upplevelser om att de möttes av tystnad. Några flyktingar, främst de som anlände först till Sverige, intervjuades i svensk press, medan den stora majoriteten, i synnerhet de

114. Se Karin Kvist Geverts, *Ett främmande element i nationen? Svensk flyktingpolitik och de judiska flyktingarna 1938–1944* (Uppsala 2008), för särskilda krav på och föreställningar om judiska flyktingar.

som kom med senare transporter, inte fick berätta om sina erfarenheter. En eller några flyktingars erfarenheter fick således representera hela den heterogena gruppens upplevelser, varför säkerligen många upplevde att det inte fanns något intresse att lyssna från den svenska allmänheten.

På ett generellt plan framstår rapporteringen om de befriade koncentrationslägerfångarnas ankomst till Sverige som berättelsen om det goda landet Sverige, vilket även tidigare forskning har poängterat. Genom berättelser om arbetsvilliga, glada, skötsamma och tacksamma flyktingar som åt välsmakande och näringsrik svensk mat, omhändertogs av duktiga svenska hjälparbetare i ett välorganiserat flyktingmottagande växer berättelsen om ett demokratiskt, vänligt, hjälpsamt och trevligt land och folk fram. Även flyktingen beskrevs generellt som oförarglig, glad och tacksam. Tidigare forskning har menat att danskar och norrmän fick mer utrymme i rapporteringen. Detta stämmer enbart till viss del i de skånska tidningarna. I deras berättelser om de befriade kunde flyktingen vara en man, ett barn, men oftast en kvinna – inte sällan från Polen, som undernärd, sjuk och i paltor anlände till Sverige, men som senare återvände välnärd, välklädd och evigt tacksam gentemot Sverige och svenskarna till sitt hemland. Nationalitet, men framförallt kön, spelade således en stor roll för hur flyktingarna beskrevs för den svenska allmänheten i de skånska tidningarna.

Rapporteringen i den svenska pressen om 1945 års befriade är dock mer motsägelsefull än vad tidigare forskning påvisat. Å ena sidan genomtycktes rapporteringen av empati och sympati för flyktingarna, berättelser om en problemfri och omvårdande tillvaro i Sverige, det vill säga en vilja att belysa den välorganiserade svenska flyktingmottagningen. Ett tema som framförallt har lyfts fram av tidigare forskning. Å andra sidan belyste rapporteringen, faktiskt även att det fanns problem med flyktingmottagningen, att flyktingarna inte alltid var nöjda och motsatte sig hårda bestämmelser och förordningar. Men också att svenskar, i synnerhet unga män, inte uppförde sig passande i närheten av förläggningarna och de kvinnliga flyktingarna. Likaledes betonades det, i de få artiklar om flyktingar som misskötte sig, att det var frågan om unga män bland flyktingarna som bråkade. Här finns således en symmetri i tidningarnas rapportering om flyktingmottagningen; såväl svenska kvinnor som flyktingkvinnor framställdes som skötsamma, medan svenska män och manliga flyktingar, i några fall, beskrevs som oskötsamma.

Tidigare forskning har diskuterat att såväl svensk som utländsk press försummade att skriva om att det fanns judar bland de befriade och att rapportering i svensk press om UNRRA-aktionen negligerats på grund av att det främst rörde sig om kvinnor och judar. Dessa påståenden har problematiserats i föreliggande undersökning. Först och främst har den kronologiska analysen av samtliga artiklar i tre dagstidningar 1945 visat på att UNRRA faktiskt fick ett större utrymme i den svenska pressen än vad tidigare forskning påstått. Undersökningen har även visat att det, främst i en lokal kontext, framförallt skrevs om kvinnliga flyktingar och att det inte förtegs att det fanns utomnordiska judar och andra nationaliteter än de nordiska bland de befriade. Resultat som således skiljer sig från tidigare forskning, vilken påstår att tidningarna undvek att skriva om kvinnor och judar och främst engagerade sig i grupper som användes som arbetskraft eller som kunde omskrivas i relation till en skandinavisk offerdiskurs eller broderskapsdiskurs.

Swedish angels and hyenas meet grateful refugees: The reception of concentration camp survivors in the Scanian press during the year 1945

This study provides a chronological and thematic examination of the reports of three Scania newspapers about the 1945 arrival and stay in Sweden of survivors from the Nazi concentration camps. The results have been compared and contrasted with previous Swedish and international research on reports about the liberation of the concentration camps and the arrival and reception of the refugees in Sweden and this study qualifies some of their conclusions.

The reports in the Swedish press about the survivors were inconsistent. On the one hand, the reporting was imbued with empathy and sympathy for the refugees, and filled with narratives of a problem- and conflict-free existence in Sweden for the refugees and harmonious relations with the Swedes. There was also a desire to highlight the well-organized Swedish refugee reception and the democratic values of Sweden, themes that have been highlighted by previous research. On the other hand, the reports in the press also emphasized that there were problems with the reception, that the refugees were not always satisfied with some of the routines and did not

always appreciate Swedish food and help. There were also reports of Swedes, especially young men, who misbehaved around the refugee centers, especially harassing female survivors. Nationality, but even more so gender, thus played a major role in how both the refugees and the Swedes were described in the press. In general, Swedish women and refugee women were described as well-behaved, while Swedish men and male refugees, in some cases, were portrayed as troublesome.

Previous research has discussed if the press neglected to write about Jews among the people liberated. In the Swedish context, one explanation for this has been that the Swedish press neglected to write about the UNRRA-action because it was primarily women and non-Scandinavian Jews who arrived with these transports. The present study challenges these claims. The press in fact wrote predominantly about women refugees and did mention that there were non-Nordic Jews among the arrivals in Sweden. However, there were very few articles that solely discussed the Jewish survivors or the Jewish suffering during the Holocaust per se, which can be explained by the fact that the refugees were primarily described in terms of their nationality. Other possible categorizations of the survivors, such as for example disabled or Romany, were thereby also marginalized or made invisible in the first press reports of 1945.

Keywords: Holocaust, Jewish survivors, press coverage, 1945, Sweden, refugee reception